

van facultatieve splitsing bestreden, kan men hun niet euvel duiden, maar wel hadden ze, toen eenmaal dit denkbeeld was losgelaten, het bijzonder onderwijs behoorlijke gelegenheid kunnen laten om zich te ontplooien. Zij zijn evenwel voortgegaan met zooveel zij konden hun schooltype aan andersdenkenden op te dringen. Ik herinner slechts aan hetgeen in de gemeente Wonseradeel is geschied, waar — te Wons in '69, te Gaast in '72 — scholen werden opgericht.... zonder een enkelen leerling, scholen, die jaren lang ten koste van duizenden guldens werden in stand gehouden¹⁾. Verlicht despotisme, zij het dan ook niet van een persoon, maar van een partij.

Ik stap van den Schoolstrijd af: het is een ieder bekend, in welke mate deze sinds '70 ons politieke leven heeft beheerscht; ook, hoe er een samenwerking tusschen Anti-revolutionnair en Roomschen door tot stand kwam, die, beschouwd in verband met wat we zoo straks meedeelden van den kring van Bilderdijk, niet bevreemden kan.

Nu ik over het kerkelijk vraagstuk ga spreken, moet ik wel een eeuw in het verleden terug. Ik kom weer tot het feit van 1816. Gewoonlijk wordt daaraan in onze handboeken voor staatkundige geschiedenis weinig aandacht geschonken. Toch is het voor ons kerkelijk en godsdienstig leven van het uiterste gewicht, en bijgevolg in een land als het onze ook voor het staatkundig leven niet zonder beteekenis. Deze algemeene waarheid is meer dan eens pro memorie uitgetrokken, doch voor wat de 19de eeuw aangaat, bleef het daarbij. Deze is nog nimmer zóó behandeld, dat aan de beteekenis en de gevolgen van het feit van 1816 recht is gedaan. En toch, zoolang dat niet is geschied, zoo lang ook zal er van de eeuw, die sinds de wedergeboorte van ons volksbestaan verliep, geen bevredigende geschiedenis geschreven worden.

Door aan de kerk een organisatie op te leggen in lijn-rechten strijd met haar belijdenis, schiep Willem I een

¹⁾ Kuiper, Geschiedenis van het Christelijk Onderwijs, 2de druk, p. 160—162.